

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.Драгоманова**

СКРИНСЬКА Ольга Леонідівна

УДК 371.1 (09) (410) (048)

**ДИСЦИПЛІНУЮЧЕ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
ДЖОНА ЛОККА**

13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

*дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук*

КИЇВ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Рівненському інституті слов'янознавства Київського інституту
“Слов'янський університет”.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор

Ямницький Марк Наумович

Рівненський економіко-гуманітарний інститут, проректор.

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України

Богущ Алла Михайлівна,

Південноукраїнський державний педагогічний університет імені
К.Д.Ушинського, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної
освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Артемова Любов Вікторівна,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки.

кандидат педагогічних наук, доцент
Дичківська Ілона Миколаївна,
Рівненський державний гуманітарний університет, докторант.

Провідна установа: Волинський державний університет імені Л.Українки,
кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м.Луцьк.

Захист відбудеться “21” березня 2002 року о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м.Київ-30, вул.Пирогова,9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м.Київ-30, вул.Пирогова, 9).

Автореферат розісланий “20” лютого 2002 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О.Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається концептуальними положеннями реформування освіти в Україні, що передбачають оптимальне поєднання в педагогічному процесі навчально-виховних закладів вітчизняної класичної педагогіки, “сучасної національної науки та кращих зразків зарубіжної педагогіки”. В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, що максимально враховує національні риси й самобутність українського народу, і в якій на перший план висуваються гуманістичні ідеї та орієнтири, що ґрунтуються на повазі до особистості дитини, турботі про її всебічний розвиток. Такий підхід окреслює першочергові завдання “визначення кожного вихованця як унікальної особистості, його прав, ставлення до нього як суб’єкта власного розвитку, опору в його вихованні на сукупність знань про людину та високий професіоналізм”.

Ефективне вирішення означених завдань передбачає “бережливе ставлення до надбань вітчизняного та світового педагогічного досвіду”. Одне з чільних місць серед видатних зарубіжних педагогів минулого належить Джону Локку – англійському просвітителю та філософу, твори якого в сьогodнішніх реаліях заслуговують на вивчення, узагальнення та критичне переосмислення.

Слід зазначити, що в зарубіжній і вітчизняній літературі більшість досліджень і публікацій присвячені філософським, політичним, етичним і релігійним поглядам Джона Локка. Філософські твори Джона Локка аналізуються такими вітчизняними

дослідниками, як В.Віндельбанд, Г.Заїченко, І.Нарський. Серед зарубіжних можна виділити праці Р.Армстронга, М.Ауерса, Р.Ашкрафта, Д.Беннета, Р.Вулхауса, Д.Йолтона, С.Натансона, Д.Роджерса, Д.Соулза, В.Чепела. Суспільно-політичні погляди англійського філософа розглядають вітчизняні (Т.Лабутіна, І.Нарський, Т.Ойзерман) та зарубіжні науковці (Р.Ашкрафт, К.Вон, Д.Вуттон, Д.Дан, Д.Джекоб, К.Макферсон, А.Райан). Аналізу морально-релігійних переконань ученого присвячені публікації Г.Заїченка, Б.Меєровського, І.Нарського, а також С.Вільямса, Н.Волтерсторфа, Д.Готье, П.Келлі, Д.Колмана, П.Ніколсона, Д.Снайдера, Д.Шнівінда.

Зауважимо, що існує чимало видань, у яких описано життєвий шлях англійського вченого. З-поміж них праці Р.Аарона, Х.Борн Фокса, М.Кренстона, О.Литвинової, Д.О'Коннора. Значний інтерес становлять також праці Е.Білла та В.Харгрівс-Модслі, в яких розкрито англійську освітню систему XVII століття.

Різні аспекти педагогічної спадщини Джона Локка розглядаються в сучасних дослідженнях, що присвячені проблемам розвитку й становлення педагогічної науки (О.Джуринський, В.Кларін, В.Кравець, О.Піскунов). У зарубіжній літературі педагогічні погляди Джона Локка аналізуються низкою вчених (П.Гей, Д.Йолтон, М.Кренстон, Р.Олдріч, Л.Пенгл., В.Ріс-Мог, П.Скоулз). Зазначимо, що найбільш ґрунтовно педагогічна теорія Джона Локка досліджувалась Е.Данієлем і М.Шабаєвою.

Водночас, незважаючи на загально визнану науково-практичну значущість педагогічної спадщини Джона Локка в галузі теорії та практики виховання, вона не стала предметом спеціального вивчення в українській педагогіці. Педагогічна теорія Джона Локка ще не піддавалася глибокому науковому аналізу її складових частин, відсутні узагальнення й рекомендації щодо їх використання в сучасній педагогічній практиці. Актуальність і недостатнє вивчення означеної проблеми обумовили вибір теми дисертаційного дослідження – “Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і психології Рівненського інституту слов'янознавства Київського інституту “Слов'янський університет”. Тема колективного дослідження кафедри – “Педагогічні основи становлення і професійного самовизначення учнівської молоді”.

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Рівненського інституту слов'янознавства Київського інституту “Слов'янський університет” (протокол №8 від 27 березня 2001 року) та закординована у координаційній раді при АПН України (протокол №2 від 9 лютого 1999 року).

Мета дослідження – здійснити цілісний аналіз теорії дисциплінуючого виховання Джона Локка, визначити чинники її становлення та окреслити шляхи актуалізації педагогічної спадщини англійського вченого.

Об'єкт дослідження – науково-педагогічна спадщина Джона Локка.

Предмет дослідження – процес становлення теорії дисциплінуючого виховання в педагогічній спадщині Джона Локка.

Завдання дослідження:

1. Вивчити концептуальні засади дисциплінуючого виховання в педагогічній

спадщині Джона Локка.

2. Визначити чинники становлення і розвитку педагогічної теорії Джона Локка.
3. Здійснити зіставно-порівняльний аналіз поглядів Джона Локка і сучасних дослідників щодо проблеми виховання свідомої дисципліни.
4. Окреслити перспективні шляхи актуалізації педагогічної спадщини Джона Локка.

Методологічні і теоретичні засади дослідження становлять: закони і принципи загальнонаукового пізнання, в тому числі й діалектичної єдності, взаємозв'язку і взаємозумовленості соціально-педагогічних явищ, необхідності їх вивчення в конкретних історичних обставинах, діалектичної єдності національних та загальнолюдських цінностей, взаємозв'язку одиничного і загального в педагогічній діяльності, прогнозування і передбачення педагогічного майбуття; положення педагогічної теорій і концепцій щодо: гуманізації освіти і виховання, активізації пізнавальної діяльності особистості (А.Алексюк, С.Гончаренко, В.Заслуженюк, І.Зязюн, В.Краєвський, Т.Левченко, О.Плахотнік); підготовки майбутніх учителів, формування в них історико-педагогічного мислення, педагогічної культури, творчих здібностей тощо (А.Бойко, Л.Бурлачук, Г.Грищенко, Н.Кичук, О.Кондратюк, С.Крисюк, З.Курлянд, Р.Постоловський, Г.Сагач, Г.Семенюк); наукові праці, присвячені дослідженню виховного ідеалу (Г.Вашенко, Г.Іванюк, І.Підласий, С.Русова, Г.Сковорода, Г.Софінська, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, І.Франко, П.Юркевич, В.Яковенко); проблемі виховання свідомої дисципліни (В.Волков, Е.Козлов, І.Краснобаєв, В.Крутецький, Г.Кузіна, О.Кузнеченко, М.Лукін, М.Любіцина, А.Макаренко, Е.Моносзон, В.Мустафаєв, М.Назаров, Г.Пархоменко, І.Печернікова, Л.Раскін, В.Сухомлинський, Т.Хасанов, А.Холодюк, Г.Черепанова, М.Чобітько, О.Шапран, Г.Щукіна).

Джерельна база дослідження: педагогічні, філософські, суспільно-політичні, морально-етичні, релігієзнавчі праці Джона Локка; матеріали про життя, діяльність та творчість англійського вченого-педагога; історична, філософська, педагогічна, методична література з досліджуваної проблеми, періодична преса: щорічне видання "Locke Newsletter" ("Локківський бюлетень").

Хронологічні рамки дослідження охоплюють часовий відрізок, який співзвучний з життям та діяльністю Джона Локка і відповідає окресленому етапу розвитку англійської школи, що був викликаний політичними та соціально-економічними зрушеннями у Великій Британії: середина XVII століття – 1704р.

Методи дослідження: традиційні, загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація педагогічної спадщини Джона Локка); хронологічний (дослідження процесу становлення і розвитку педагогічної теорії Джона Локка); теоретичний (аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури з вивчення літературної спадщини Джона Локка); контент-аналіз матеріалів періодичних видань і архівних даних, порівняння і співставлення позицій Джона Локка і сучасних дослідників щодо дисциплінуючого виховання, анкетування.

Дослідження проводилось у **три етапи:**

На першому етапі (1998-1999 р.р.) було визначено основний напрямок дослідження, конкретизувався об'єкт, предмет, завдання дослідження, вивчалася філософська, суспільно-політична, педагогічна, історична, методична література.

На другому етапі (1999-2000 р.р.) продовжувалося вивчення педагогічних праць вченого, науково-методичної літератури, здійснювався порівняльний, теоретичний та

критичний аналіз матеріалу.

На третьому етапі (2000-2001 р.р.) було проведено роботу задля виявлення основних напрямків актуалізації педагогічної спадщини Джона Локка, узагальнювалися і систематизувалися матеріали дослідження, формулювалися висновки.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження: на основі вивчення та аналізу педагогічної спадщини Джона Локка вперше визначено чинники, що вплинули на становлення і розвиток педагогічної теорії Джона Локка: методика сімейного виховання, розроблена Джоном Локком-старшим, педагогічний досвід ученого, його філософські, політичні та етичні погляди, а також деїстичний раціоналізм, що сповідував Джон Локк; охарактеризовано виховний ідеал Джона Локка; класифіковано його принципи виховання та навчання; здійснено зіставно-порівняльний аналіз сутності понять “дисципліна” та “дисциплінованість” у сучасній педагогічній теорії та теорії Джона Локка та сформульовано на його основі критерії визначення рівня вихованості свідомої дисципліни підростаючого покоління з позицій педагогічної теорії англійського вченого.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що в ньому визначено шляхи актуалізації педагогічної спадщини Джона Локка на сучасному етапі. Вивчення педагогічної спадщини вченого дасть змогу педагогам поглибити свої знання щодо ролі й значення дисципліни, допоможе складанню сучасних методик, спрямованих на формування дисциплінованості в дітей. Зміст і висновки роботи можуть бути використані в сучасній педагогічній практиці, розробці навчальних курсів з історії педагогіки, організації виховної роботи в навчально-виховних закладах, а також для підвищення педагогічної культури батьків і широкої громадськості.

Достовірність результатів дослідження забезпечується науковим підходом автора до аналізу педагогічних явищ і фактів, опорою на принципи об'єктивності та історизму, використанням документальних даних, значного обсягу теоретичного матеріалу, застосуванням комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися в процесі публікації праць автора, виступів із доповідями та науковими повідомленнями на міжвузівських (Рівне, 1998), міжнародних (Рівне, 1999; Нієргаза, Угорщина, 1999) науково-практичних конференціях, на засіданнях кафедри педагогіки і психології Рівненського інституту слов'янознавства Київського інституту “Слов'янський університет” упродовж 1999-2001 років, в процесі навчально-виховної роботи Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 30 від 5 вересня 2001 року).

Основний зміст результатів дослідження відображено у 12 публікаціях автора, з них 9 статей у науково-фахових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і 1 додатку. Повний обсяг дисертації – 224 сторінки, з них 208 сторінок основного тексту. Робота містить 2 схеми, 4 таблиці. У списку використаних джерел – 210 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, охарактеризовано теоретичні засади, наукову новизну, практичну значущість та джерельну базу.

У першому розділі “Становлення і розвиток педагогічної теорії Джона Локка”, що складається з двох підрозділів, розкрито особливості формування педагогічних поглядів англійського мислителя, сформульовано виховний ідеал та авторські принципи виховання Д.Локка.

У світовій літературі ім'я Д.Локка пов'язане насамперед з Просвітництвом. Д.Локк, якого називають засновником цієї ідеологічної течії, був переконаний, що зіпсованість людської природи можна та необхідно було виправити, а суспільство – вдосконалити. Основний шлях досягнення досконалого суспільства він вбачав у пропаганді й поширенні знання, освіти, культури, ідей добра та справедливості, а також у вихованні в людях високих моральних принципів. Саме тому він і присвятив низку своїх праць проблемі виховання ідеального типу представника нової еліти епохи Просвітництва, тобто джентльмена (“Думки про виховання”, “Про виховання розуму”, “Думки про те, що читати й вивчати джентльмену”, “Про навчання”, “Елементи натуральної філософії”).

На становлення і розвиток педагогічних поглядів Д.Локка вплинула низка взаємодіючих чинників, а саме: методика сімейного виховання, розроблена батьком майбутнього філософа, педагогічний досвід, що його набув учений під час роботи домашнім вихователем та викладачем грецької мови, риторики і цензором моральної філософії в Оксфорді, його філософські, політичні та етичні погляди, а також деїстичний раціоналізм, що сповідував Д.Локк. Вирішальне значення у становленні педагогічної теорії мислителя мали його філософські переконання, що були викладені в “Дослідженні про людський розум”. Саме ця праця містила вихідні теоретичні позиції, що визначили підхід Д.Локка до справи виховання. Емпірико-сенсуалістична концепція пізнання стала теоретико-методологічними засадами щодо розробки Д.Локком положення про те, що мистецтво сенсорного, чуттєвого сприйняття є справою досвіду і звички і що саме тому від виховання і обставин життя залежить увесь розвиток людини. Кінцеві ж ідеали виховання Д.Локк узгоджував із своїми етичними поглядами, відповідно до яких щастя є кінцевою метою людського життя. За Д.Локком, головна мета педагогіки – виховати людину так, щоб вона була здатна до щасливого життя у суспільстві. Одне з центральних місць у педагогічній теорії вченого посідало визначення виховного ідеалу. Узгоджуючи кінцевий ідеал виховання зі своїм етичним ученням, Д.Локк стверджував, щоб завоювати щастя, людина повинна мати певні моральні якості. Відтак, педагог визначав формування характеру як головну мету, що стояла перед вихованням. Вся виховна програма вченого базувалася на конкретних завданнях формування особистості джентльмена, міцного тілом і сильного духом, наділеного всіма необхідними якостями для майбутньої підприємницької та комерційної діяльності. До ідеалу англійського джентльмена входила та сукупність зовнішніх навичок людини, яку просвітитель називав вихованістю: вміння одягатися, невимушеність, гарні манери, ввічливість. До внутрішньої сторони джентльмена вчений відносив стриманість у всіх проявах духовного життя, повне самовладання та самообмеження. У своїх діях джентльмен повинен був керуватися тим моральним законом, який закладений у людській душі Богом. Д.Локк, крім того,

говорив про виховання таких високих моральних якостей, як чесність, гуманність, людяність, хоробрість, великодушність. Усі ці риси в сукупності створювали образ ідеальної, гармонійно розвиненої особистості, яка, досягаючи свого власного щастя, не заважає щастю інших. Відповідно до свого виховного ідеалу, Д.Локк розробив більш конкретні завдання фізичного, морального і розумового виховання, а також методи, за допомогою яких вони могли б бути вирішені. Не обійшов він також питання щодо принципів виховання. Аналіз педагогічної спадщини Д.Локка дозволив нам виділити й охарактеризувати його авторські принципи виховання, які співзвучні сучасним, а саме: цілеспрямованість, зв'язок виховання з життям, єдність свідомості й поведінки, індивідуальний підхід, комплексний підхід до виховання, виховання у праці, повага до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього, поєднання суворості з любовним, приязним ставленням до дитини.

У другому розділі “Концептуальні засади дисциплінуючого виховання в педагогічній спадщині Джона Локка” виокремлено чотири підрозділи, в яких розкрито особливості англійської освітньої практики XVII ст., виділено чинники, що в сукупності стали поштовхом для утворення поняття про виховання як дисципліну, подано аналіз поглядів педагога щодо фізичного, морального і розумового виховання, що є трьома складовими дисциплінуючого виховання; здійснено класифікацію запропонованих Д.Локком методів морального виховання; розкрито особливості його авторських дидактичних принципів і методів навчання, а також здійснено аналіз поглядів ученого щодо педагогічних впливів дорослих на формування дисциплінованості дітей.

З метою формування громадянських добродішностей Д.Локк вважав надзвичайно важливим домогтися панування розуму над почуттями. Вбачаючи в самодисципліні й самообмеженні головну умову розумної поведінки людини в суспільстві, Д.Локк став розробником теорії дисциплінуючого виховання, що виникла в Англії в середині XVII ст. Захисники означеної теорії були переконані, що в освітній справі важливі не предмети, що вивчаються, а сам процес навчання. Відтак, виховання вони ототожнювали з освітою, а освіту, у свою чергу, розуміли як сувору та зовнішню дисципліну.

Д.Локк був одним із найвідоміших прибічників означеної теорії, хоч і дав абсолютно відмінне її трактування. На основі аналізу педагогічних поглядів Д.Локка з позицій теорії дисциплінуючого виховання, а також трьох складових виховання, які розглядав учений (фізичне, моральне і розумове виховання), було визначено концептуальні підходи мислителя до означеної проблеми.

Рисунок

Концепція дисциплінуючого виховання Джона Локка

Виховання

Дисципліна

Види виховання

Фізичне виховання

Моральне виховання

Розумове виховання

Дисципліна тіла, загартування

Дисципліна характеру, духовне загартування

Інтелектуальна дисципліна

Головна мета життя людини - щастя

Формула щастя: “Здоровий дух у здоровому тілі”

Отже, фізичне виховання англійський педагог назвав дисципліною тіла, загартуванням, оскільки його кінцева мета – зробити тіло слухняним знаряддям розуму людини. Д.Локк вважав, що доброчесності, що є головною умовою щастя людини, можна досягнути шляхом формування гарних звичок і викорінення поганих за допомогою довгого дисциплінування своїх бажань. Отже, моральне виховання є духовним загартуванням, дисципліною характеру. За Д.Локком, розумове виховання є утворенням навичок думки за допомогою вправлення, відповідно, формування розуму є інтелектуальною дисципліною.

Проблема фізичного виховання для Д.Локка була особливо значущою, оскільки вона стосувалася виконання першої умови “формули щастя” – “Здоровий дух у здоровому тілі”. Він розглядав це питання в педагогічному плані, використовуючи при цьому свої медичні знання, і вказував, як на їх основі повинно було вирішуватися завдання загартування та зміцнення організму дитини. Для вченого фізичне виховання було дисципліною тіла, воно сприяло розвитку витривалості, міцності, стійкості, мужності, наполегливості. Загартуванням організму досягалася і подальша мета фізичного виховання, що зближувало його з вихованням моральним. Тіло привчалось стримувати свої бажання й потреби, поступаючись місцем вимогам розуму. Саме таким чином реалізувалася кінцева мета фізичного виховання – тіло ставало дисциплінованим, слухняним знаряддям через волю людини.

За Д.Локком, моральне виховання особистості було стрижнем дисциплінуючого виховання. Учений, наголошуючи на важливості прищеплення майбутньому джентльмену таких якостей, як доброчесність, мудрість і вихованість, водночас визначив завдання розвитку розумових здібностей і вольових рис характеру дитини, а також розвитку внутрішньої потреби до активного утвердження в собі високих принципів загальнолюдської моралі: доброти, правди, справедливості, інших добродійностей. При цьому мала вагу не стільки просвітницька діяльність, скільки перетворення моральних знань, що їх набуває дитина, в її переконання, стійкі моральні почуття і вчинки. Найважливішим завданням морального виховання залишалось для Д.Локка формування в людини дисципліни духу. Це завдання було своєрідною квінтесенцією усіх інших, більш конкретних завдань морального виховання, яке вбачалося Д.Локку як процес духовного загартування. У своїх педагогічних працях мислитель приділив значну увагу розробці методів морального виховання. Д.Локк запропонував, як найбільш ефективний підхід, природні виховні методи, з-поміж яких нами було виділено методи формування свідомості особистості (бесіда, приклад), методи формування досвіду суспільної поведінки й діяльності (вправа, педагогічна вимога, доручення, створення виховуючих ситуацій), методи стимулювання поведінки вихованців (заохочення, покарання), методи аналізу й контролю ефективності виховного процесу (педагогічне спостереження). Вправи педагог розглядав як найважливіший і найдієвіший з методів морального виховання, оскільки його використання

найбільшою мірою сприяло духовному загартуванню дитини. Д.Локк був переконаний, якщо на кожній ділянці життя і діяльності дитина виконує суворі вимоги, що змушують її чітко виконувати свої обов'язки, вона щоденно вправляється в позитивній поведінці, в неї формуються відповідні навички й звички. Відтак, саме впевненість Д.Локка в тому, що розвиток дитини є тотожним утворенню навичок і звичок через дисципліну (тобто через вправлення), засвідчувала його прихильність до дисциплінуючого виховання.

У педагогічній спадщині вченого значне місце посідають проблеми сімейного виховання. В історію педагогіки він увійшов саме як захисник системи приватно-сімейного виховання. У педагогічному трактаті “Думки про виховання” Д.Локк неодноразово повторював: основа доброчесності, що є найскладнішою і найважливішою метою виховання, полягає у здатності людини відмовлятися від задоволення своїх бажань, якщо розум не схвалює їх. Водночас він розумів, що діти самостійно не можуть вирішити, що є найкращим для них через брак розсудливості. Це створювало необхідність для них обмежень та дисципліни, і чим слабшим був їхній власний розум, тим сильнішою була необхідність підкоряти їх абсолютній владі й обмеженням із сторони тих, хто про них піклувався. Отже, батьки разом із вихователем виступали в системі Д.Локка в ролі єдиної розумної основи виховання, на них покладалося серйозне й відповідальне завдання бути постійними свідками й керівниками дитячих вчинків. Розглядаючи питання взаємовідносин у сім'ї, Д.Локк особливо акцентував на важливості встановлення авторитету дорослих, силі прикладу у виховному процесі, а також на необхідності визнання і поваги в кожній дитині особистості. За його переконанням, родина була своєрідним осередком духовності, тому на неї покладалася відповідальний обов'язок – бути основою духовного становлення молоді людини.

Вдумливий педагог і вчений піднімав питання щодо особистості вихователя, вимог до нього і, звісно, не міг не допомогти йому методично. Д.Локк, обґрунтувавши необхідність уважного ставлення до питання добору вихователя, ставив перед батьками завдання знайти насамперед доброчесну, стриману, старанну людину, на якій би лежала турбота виховувати дитину, оберігаючи її від впливу поганого товариства. За Д.Локком, вихователь повинен бути не тільки доброчесною і розсудливою, а ще й обов'язково мудрою і вихованою людиною, взірцем для наслідування. Отже, для вченого вихователь - це ніби сконцентрований соціальний досвід, він повинен практично уособлювати те середовище, якому Д.Локк надавав такого великого значення. Освіченість вихователя відходила на другий план і не була головним критерієм відбору людини, яка гідна зайняти означену посаду. Проблему викорінення в дитячій психіці негативних якостей і розвитку позитивних та корисних просвітитель вирішував на основі всебічного індивідуального вивчення природи дитини. Він указував на важливість визначення прийомів роботи вихователя тільки після проникнення в душу дитини та встановлення спостереження над ефективністю тих засобів педагогічного впливу, які використовувалися. Відтак, у педагогічній теорії Д.Локка формувалася дуже важлива теза наукової педагогіки про те, що всі засоби й прийоми виховання повинні спиратися на знання психічних особливостей дитини. Англійський вчений перший чітко висловив думку щодо необхідності вивчення саме дитячої психології (відмінної від психології дорослих) і потреби враховувати індивідуальні

особливості кожної дитини.

Розглядаючи навчання як третю складову дисциплінуючого виховання, англійський педагог поставив його у своїй “системі цінностей” лише на четверте місце після добродітності, мудрості та вихованості. Оскільки ідеал Д.Локка був не освітній, а моральний – створення та зміцнення такого характеру, який би допоміг джентльмену розумно і щасливо прожити своє життя, розумовому вихованню він відводив службову роль. За переконанням ученого, навчання повинно підготувати з юнака ділову людину, яка добре мислить і орієнтується в оточенні, може завжди знайти вихід із скрутного положення. Послідовно обстоюючи практичну спрямованість навчання, необхідного для підготовки до життя, комерційної діяльності, Д.Локк запропонував розгорнуту програму реальної освіти. Однак розуміння вченим завдань навчання було далеким від “голого” практицизму. Оскільки Д.Локк розглядав навчання як засіб розвитку основних громадянських, моральних якостей особистості, він вважав за необхідне завжди співвідносити зміст тієї чи іншої науки із завданням зміцнення моральності особистості.

У педагогічному трактаті “Думки про виховання” ми знаходимо чимало висловлювань Д.Локка щодо методів і прийомів розумового виховання, які впливали із його авторських дидактичних принципів. На основі аналізу педагогічної теорії мислителя нами було виділено такі принципи навчання, які ґрунтувалися на фактах та явищах дитячої психології, як-от: принцип систематичності й послідовності, принцип доступності, принцип міцності знань, принцип індивідуального підходу до учнів, принцип свідомості й активності учнів, принцип зв'язку навчання з життям, принцип наочності. Д.Локк, як тонкий педагог й психолог, звертав особливу увагу на те, що для дітей характерне природне прагнення до вільної і різноманітної діяльності, в умовах якої і розкриваються їхні природні характери, нахили й здібності. Відкидаючи пануючі в сучасній йому школі догматику і зубріння, він радив використовувати “м'які” методи навчання, що були орієнтовані на розвиток позитивних емоцій дітей, їхньої активності та сприяли встановленню дисципліни у процесі навчання. Д.Локк звертав особливу увагу на важливість заохочення допитливості дітей, описав цілу низку вказівок щодо поступовості й послідовності навчання, а також пропонував користуватися ігровими прийомами, на практиці закріплювати набуті знання і вміння, формувати в дітей бажання до навчання як до справи честі, використовувати нагороди та відмовитися від покарань за нехтування навчанням.

Проблеми розумового виховання Д.Локк розглядав як у праці “Думки про виховання”, так і у філософсько-педагогічному трактаті “Про виховання розуму”, який він присвятив розробці спеціальних прийомів і способів формування вміння розмірковувати. Д.Локк був переконаний, що найвищою інстанцією, до якої звертається людина, визначаючи свою поведінку, є її розум. Відтак, єдиною метою інтелектуального виховання для вченого став розвиток могутнього, сильного людського розуму, що рухається до пізнання істини. В означеній праці Д.Локк, описуючи недоліки людського розуму, визначив їх причину, що полягала в недостатньому вдосконаленні природних людських задатків. Учений дійшов висновку, що розумове виховання повинно стати дисципліною, яка є вправлінням і вдосконаленням розумових здібностей людини.

В цілому, двоєдине завдання освіти Д.Локк вбачав у набутті учнями наукових

знань і розвитку їхніх розумових здібностей. Учений, захисник реальної освіти дітей віком 6-18 років, перетворювався у прихильника формальної освіти людини в той період її життя, коли вона займається розумовою діяльністю самостійно, тобто у 21-22 роки. На думку Д.Локка, на першому етапі навчання дитина повинна отримати чітке уявлення про реальні речі і явища, що стане основою подальшого розвитку логічного мислення, необхідного для узагальнення набутого досвіду. Вже на означеному етапі навчання було певною мірою дисциплінуючим: його головна мета – не озброїти значним об'ємом знань, а збудити любов і повагу до них і цим поставити людину на шлях до самовдосконалення і здобуття цих знань. На другому етапі розумове виховання ставало процесом утворення навичок думки за допомогою вправлення. Поставивши завданням тренування розуму в формально-логічних операціях, Д.Локк цінував кожен науку не за її позитивний зміст, а як спосіб укорінити звичку розмірковувати точно й послідовно. Якщо на першому етапі елемент корисності був постійним критерієм відбору навчальних предметів до освітньої програми джентльмена, то на другому важливими та обов'язковими для Д.Локка стали ті науки, які за своїм методом були найбільш систематизованими й абстрактними.

У третьому розділі “Втілення педагогічної теорії Джона Локка у практику виховання учнів сучасної школи” виокремлено два підрозділи. У першому з них проаналізовано стан дослідженості педагогічної спадщини Д.Локка, виокремлено недоліки та протиріччя, що існували в його педагогічній теорії, а також визначено основні положення, що мали значний вплив на весь подальший розвиток як педагогічної науки в цілому, так і англійської системи виховання зокрема. У другому підрозділі проведено зіставно-порівняльний аналіз поглядів Д.Локка та сучасних дослідників щодо проблеми виховання свідомої дисципліни, виділено критерії, за якими англійський педагог оцінював рівень вихованості дисциплінованості в молодій людині, а також визначено місце, що його посідає дисциплінованість у житті сучасного підростаючого покоління.

Вивчення літературних джерел засвідчило, що розгляду педагогічної спадщини Д.Локка приділялася недостатня увага. Більшість праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників була присвячена аналізу не педагогічних, а світоглядних, філософських, суспільно-політичних і моральних поглядів Д.Локка. Ґрунтовно педагогічна спадщина Д.Локка досліджувалася лише Е.Даніелем та М.Шабасевою, погляди яких були викладені у вступі до педагогічних праць Д.Локка. Так, М.Шабасева, розглядаючи висловлювання Д.Локка щодо змісту, завдань, організації виховання і навчання, вказувала на неприйнятність багатьох з них, оскільки у своїх працях учений захищав інтереси буржуазії, що було несумісним із практикою радянського виховання майбутніх членів комуністичного суспільства. Відтак, з 1939 року не було зроблено ні однієї спроби глибокого вивчення педагогічних поглядів Д.Локка.

Аналіз теоретичної спадщини Д.Локка дозволив нам узагальнити його погляди і дійти таких висновків щодо її впливу на подальший розвиток педагогіки. По-перше, Д.Локк був одним із засновників емпіричної психології, що має першорядне значення для педагогічної науки. По-друге, вимагаючи докорінного перетворення всієї системи виховання, Д.Локк закликав розвивати природні здібності дітей, їхню самостійність та ініціативність, уважно враховуючи при

цьому індивідуальні здібності дітей. В його педагогічній теорії на першому плані завжди була дитина. По-третє, Д.Локк вказував на особливе значення розуму людини, який оцінює її вибір, визначає те, що приносить їй користь. Однією з найбільших турбот ученого було виховання дитини для розумного, мудрого, а, отже, і щасливого життя. За Д.Локком, розумність була персональним досягненням, що, у свою чергу, передбачало серйозну відповідальність за власну поведінку. По-четверте, однією з основних ідей трактату “Думки про виховання” була порада робити те, що було практичним і ефективним, навіть, якщо це означало ігнорування шанованих традицій. Окрім її філософських засад, то була саме раціональна орієнтація, яку можна назвати орієнтацією здорового глузду, на досягнення виховних результатів, що зробила книгу в рамках соціальних та нормативних обмежень свого часу важливим кроком уперед у керівництві виховним процесом.

Д.Локк виступив як істинний філософ виховання та справжній педагог-новатор. В його педагогічних творах було дано теоретичне обґрунтування практики виховання в нову епоху капіталізму, що прийшов на зміну феодалізму. Д.Локк був також першим визначним теоретиком англійської системи виховання. Він сформулював педагогічний ідеал англійського народу і вказав шляхи його досягнення. В сьогоденні англійська педагогіка залишається вірною заповітам Д.Локка, і це надає педагогічним ідеям ученого непересічне значення. Особливо цінними та актуальними нам вбачаються ідеї мислителя щодо виховання свідомої дисципліни в молодій людині.

Проблемі виховання дисциплінованості підростаючого покоління присвячено багато сучасних досліджень. Їх автори (О.Богданова, Л.Вінічук, В.Волков, Е.Гельфан, І.Краснобаєв, В.Крутецький, О.Кузнеченко, Т.Куріленко, М.Назаров, В.Петрова, Т.Хасанов, А.Холодюк, Г.Черепанова, М.Чобітько, О.Шафран, Г.Щукіна, Н.Щуркова) розглядають виховання свідомої дисципліни як складний та тривалий процес, сукупним результатом якого є формування дисциплінованості, що є інтегральною якістю особистості. У сучасній педагогічній теорії дисциплінованість визначається як морально-вольова якість особистості, що передбачає ретельність, колективізм, ініціативність, самостійність, організованість, активність, відповідальне ставлення до дорученої справи, непримиренне ставлення до антисуспільних вчинків, самокритичність і стриманість.

Проблема виховання у дітей свідомої дисципліни посідає значне місце і у творчій спадщині видатних педагогів А.Макаренка і В.Сухомлинського, які, вирішуючи її, ставили в центр своєї уваги виховання в діяльності соціально-активної особистості, громадянина, колективіста, людину з високими моральними принципами.

Провівши паралель у вченні про дисципліну А.Макаренка, В.Сухомлинського та Д.Локка, ми виділили їх спільні і відмінні положення. Д.Локк і А.Макаренко наголошували на необхідності виховання “гальм” у дітей; доводили, що дисципліна тісно пов'язана з мисленням, відзначали необхідність перетворення знань про норми і правила поведінки в переконання особистості шляхом створення таких умов, за яких би ці знання закріпилися в навичках і звичках дисциплінованої поведінки; пропонували такі методи формування дисциплінованості, як вправа, вимога, бесіда, метод прикладу, покарання і заохочення. В наукових теоріях Д.Локка й А.Макаренка були й відмінні положення. Так, А.Макаренко розглядав

дисципліну як політичне і моральне явище в комуністичному суспільстві, саме з цих позицій він оцінював людські якості особистості. Для Д.Локка ж дисципліна, хоча і мала важливу суспільну спрямованість, була насамперед моральним явищем, адже мислитель передбачав серйозну відповідальність кожної людини за власну поведінку, довіривши їй право вирішувати, як діяти в тій чи іншій життєвій ситуації. Головний пункт, у якому не збігалися думки двох визначних педагогів, була проблема середовища, в якому повинна виховуватися дитина. Англійський учений вважав неприпустимим виховання майбутнього джентльмена в дитячому колективі. На противагу, головною ідеєю педагогічного вчення А.Макаренка була ідея виховання дисциплінованості в колективі і через колектив. В.Сухомлинський творчо розвинув ідеї А.Макаренка щодо виховання свідомої дисципліни. Видатний педагог також розглядав вправління у правильному вчинку як один із найважливіших методів виховання дисциплінованої поведінки. Він, як і Д.Локк, значне місце у вихованні свідомої дисципліни відводив учителю-вихователю, а також указував на неможливість виховання дітей в дусі гуманізму без любові й поваги до них і застерігав, що любов не повинна бути безрозсудною, вона повинна поєднуватися з розумною суворістю і вимогливістю, оскільки неможливо виховати дисципліновану людину, не ставлячи високих вимог до неї. На противагу ж Д.Локку, В.Сухомлинський зазначав можливість повної відмови від методу покарань, називав колектив найважливішим засобом виховання свідомої дисципліни, наголошував, що дисциплінованість виховується насамперед у процесі спільної трудової діяльності.

Проблема формування свідомої дисципліни (дисципліни духу) була центральною в педагогічній теорії Д.Локка. Свідому дисципліну вчений розглядав як результат діалектичного переходу від дисципліни підкорення до дисципліни добровільної. Для Д.Локка вона характеризувалася таким рівнем власної свободи, таким усвідомленим вибором варіантів поведінки, що оцінюється особистістю з точки зору релігійної моралі, законів держави та суспільної думки. Відтак, одним із найважливіших завдань морального виховання він визнавав формування означеної морально-вольової якості особистості за допомогою тривалого й систематичного вправління в дисциплінованій поведінці. Вчений був переконаний, що заходи, які найбільшою мірою сприяють вихованню дисциплінованості, полягають у закріпленні моральних норм у звичайних діях і виробленні тим самим навичок і звичок високоморальної поведінки. За Д.Локком, необхідно прагнути того, щоб чинити правильно за всіх обставин життя, стало потребою вихованця, щоб звичка дисциплінованої поведінки стала рисою характеру – другою його натурою. Отже, ми дійшли висновку, що в педагогічній теорії Д.Локка можна виділити критерії, за якими він оцінював рівень вихованості дисциплінованої поведінки особистості. З-поміж них: самовладання, відповідальність, організованість, наполегливість, цілеспрямованість, вимогливість до себе. Тільки два з виокремлених критеріїв, а саме – відповідальність та організованість збігаються з тими, що, на думку сучасних дослідників, складають зміст свідомої дисципліни. Натомість головною відмінністю між поглядами англійського вченого та сучасних науковців, які досліджують проблему формування свідомої дисципліни в підростаючого покоління, є індивідуалістична, а не колективістська спрямованість педагогічної теорії Д.Локка. І саме в цьому – в індивідуалістичній спрямованості –

полягає її актуальність. Орієнтація виховного ідеалу Д.Локка на піднесення повноправної індивідуальної особистості з утвердженням власного “Я” цілком імпонує українській педагогічній традиції. У своїх педагогічних творах Д.Локк виступав за відповідальний індивідуалізм, який разом із свободою духу є стрижневою рисою у характерах усіх цивілізованих націй. Формуванню такого роду якостей необхідно підпорядкувати й українську навчально-виховну систему, бо це одна з головних умов життя і процвітання нашої нації.

Задля виявлення місця, що його посідає дисциплінованість у житті сучасного молодого покоління, було проведено анкетування, результати якого засвідчили, що вчення Д.Локка про дисципліну, розроблене більш ніж 300 років тому, не втратило своєї актуальності і в XXI столітті. У своїх педагогічних працях Д.Локк неодноразово наголошував, що дисциплінованою можна назвати тільки ту людину, яка свідомо керує власними почуттями й настроями, виконує покладений або взятий на себе обов'язок, ставить до себе великі вимоги й домагається їх ретельного виконання, відповідає за свої дії та вчинки, контролює правильність своєї діяльності, завжди підпорядковує всі свої думки, інтереси, дії обраній меті і домагається її, незважаючи на труднощі й перешкоди. Сьогоднішня молодь також усвідомлює потребу дисциплінованої поведінки (68%), необхідність формування таких якостей характеру, як цілеспрямованість(83%), відповідальність (72%), організованість (71%), наполегливість (68%), самовладання (60%). Так, за нашими даними, 75% респондентів переконані, що дисциплінованість посідає одне з перших місць серед інших якостей характеру, хоча вони і не змогли дати чіткої відповіді щодо методів її виховання. Моральні якості, що характеризують дисциплінованість людини, респонденти розмістили, з найбільш важливого, в такому порядку: відповідальність, вимогливість до себе, організованість, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, самовладання, активність, самокритичність, ретельність, ініціативність, колективізм, непримиренність до антисуспільних вчинків. Відтак, моральні якості, що для Д.Локка були критеріями визначення рівня вихованості свідомої дисципліни молоді людини, посідають, на думку опитаних, 1-5 та 7 місце. Щодо мотивів дисциплінованої поведінки, 60% респондентів відповіли, що вони керуються власним моральним кодексом, 37% опитаних усвідомлюють потребу дисципліни для всіх, 36% – прагнуть бути гарною людиною в очах інших, 21% – хочуть отримати схвалення старших – батьків і педагогів, і лише 3% – дотримуються дисциплінарних правил через небажання бути покараними.

Д.Локк був переконаний, що дисциплінованість полягає не лише у слідуванні певним правилам, вказівкам, дисциплінованою людиною повинна стати насамперед внутрішньо. Дисциплінована, а, отже, і моральна людина Д.Локка не потребувала контролю збоку, бо сама його здійснювала. Відтак, людина йшла до свого призначення, чітко усвідомлюючи й здійснюючи свої природні обов'язки перед Богом, Батьківщиною, перед оточуючими людьми, перед своєю сім'єю і перед самою собою. Виховання саме такої внутрішньої дисциплінованої людини повинно стати одним із пріоритетних завдань сучасної української школи.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової

проблеми, котра полягає у вивченні концептуальних засад дисциплінуючого виховання в педагогічній спадщині Д.Локка та визначенні його значущості у вирішенні актуальних завдань, спрямованих на різнобічний розвиток особистості.

1. На становлення і розвиток педагогічної теорії англійського вченого вплинула низка взаємодіючих чинників, а саме: педагогічний досвід Д.Локка, його емпірико-сенсуалістична концепція пізнання, політичні та етичні погляди, дійсний раціоналізм, що сповідував філософ, а також методика сімейного виховання, розроблена Д.Локком-старшим. Проблема виховання людини трактувалася Д.Локком у широкому філософському й соціальному контекстах проблеми взаємодії особистості й суспільства. При цьому пріоритетне місце він відводив індивідуальному началу, яке розглядалося ним у взаємозв'язку із суспільним, чим підкреслювалася значущість індивідуальності як реальної сили буржуазного суспільства.

2. Одне з центральних місць у педагогічній спадщині англійського вченого посідало визначення виховного ідеалу. Як чутливий спостерігач, Д.Локк уловив ті ідеальні начала, що лежали в основі духовного життя англійського народу, і сформулював той ідеал англійського джентльмена, який залишився незмінним в англійців до наших днів. Головна мета, яку ставив перед вихованням педагог, – це формування характеру дитини. Перекоаний у важливості виховання раціонально мислячої, залежної від моральних норм, соціально спроможної людини, яка може адекватно мислити й діяти в будь-яких життєвих обставинах, Д.Локк наголошував на можливості формування досконалої, гармонійно розвиненої особистості тільки за допомогою дисциплінуючого виховання. Вимоги до змісту, організації і методів виховного дисциплінуючого процесу визначалися авторськими принципами виховання Д.Локка, а саме: цілеспрямованість, зв'язок виховання з життям, єдність свідомості й поведінки, індивідуальний підхід, комплексний підхід до виховання, виховання у праці, повага до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього, поєднання суворості з любовним, дружнім ставленням до дитини.

3. Провітитель був захисником приватно-сімейного виховання, батьки разом із вихователем виступали в його системі як єдина розумна основа виховання, на них покладалося відповідальне завдання бути постійними свідками й керівниками дитячих вчинків, сприяти вихованню їхньої дисциплінованості. Саме тому Д.Локк обґрунтував необхідність уважного ставлення до питання добору вихователя. За переконанням ученого, він мав бути сконцентрованим соціальним досвідом, практично уособлювати те середовище, якому Д.Локк надавав такої великої значущості.

4. Здійснений аналіз соціальних чинників і специфіки навчання в англійській школі, а також вивчення педагогічних поглядів Д.Локка з позицій теорії дисциплінуючого виховання, що виникла в європейській освітній практиці в середині XVII ст., дали змогу визначити концептуальні підходи мислителя до означеної проблеми. Д.Локк розглядав виховання в цілому як дисципліну, не ототожнював його з навчанням. Фізичне виховання вчений назвав загартуванням, дисципліною тіла, моральне виховання – духовним загартуванням, дисципліною характеру, формування розуму – інтелектуальною дисципліною. Відтак, дисциплінованість стала для Д.Локка одним із найважливіших завдань виховання.

5. Вчений, розглядаючи фізичне виховання як першу складову дисциплінуючого

виховання, підкреслював важливість забезпечення повноцінного фізичного розвитку дитини, детально обґрунтував необхідність суворого режиму в її житті, що сприяло розвитку витривалості, міцності, мужності, наполегливості. Аналізуючи завдання, що стояли перед моральним вихованням як стрижнем дисциплінуючого виховання, педагог, наголошуючи на важливості прищеплення майбутньому джентльмену доброчесності, мудрості і вихованості, сформулював завдання розвитку розумових здібностей і вольових рис характеру дитини, а також внутрішньої потреби до активного утвердження в собі високих принципів загальнолюдської моралі. Головним завданням морального виховання залишалось для філософа вироблення в людини дисципліни духу – це було своєрідною квінтесенцією всіх інших, більш конкретних завдань морального виховання. Приділивши значну увагу розробці методів морального виховання, Д.Локк запропонував, як найбільш ефективний підхід, природні виховні методи, з-поміж них: бесіда, приклад, вправа, педагогічна вимога, доручення, створення виховуючих ситуацій, заохочення, покарання, педагогічне спостереження. Двоєдине завдання освіти: набуття учнями наукових знань і розвитку їхніх розумових здібностей – педагог розподілив на дві частини. За Д.Локком, на першому етапі навчання (реальна освіта) дитина повинна була отримати чітке уявлення про реальні речі і явища, що було основою наступного розвитку логічного мислення, необхідного для узагальнення набутого досвіду; на другому етапі (формальна освіта) розумове виховання ставало процесом утворення навичок думки за допомогою вправління. Розроблені мислителем методи і прийоми розумового виховання впливали із його авторських дидактичних принципів, які, у свою чергу, ґрунтувалися на фактах та явищах дитячої психології, а саме: принцип систематичності й послідовності, наочності, доступності, міцності знань, індивідуального підходу до учнів, свідомості й активності учнів, зв'язку навчання з життям.

6. Під одним терміном “дисципліна” Д.Локк розумів два поняття. В першому випадку, дисципліна – це процес вправління, результатом якого є розвиток навичок і звичок, фізичних, інтелектуальних та найважливіших серед них – моральної поведінки. У другому випадку мова йде про дисциплінованість як стійку моральну якість особистості, що формується у дітей в результаті виховання і виявляється незалежно від педагогічного впливу.

7. Результати проведеного анкетування задля визначення місця, яке його посідає дисциплінованість у житті сучасного молодого покоління, засвідчили, що вчення педагога про дисципліну не втратило своєї актуальності і в наш час. Сьогоднішня молодь також усвідомлює потребу дисциплінованої поведінки (68%), необхідність формування таких якостей характеру, як цілеспрямованість (83%), відповідальність (72%), організованість (71%), наполегливість (68%), самовладання (60%). 75% респондентів переконані, що дисциплінованість посідає одне з перших місць серед інших якостей характеру.

8. Проведене дослідження дало можливість визначити основні напрями актуалізації педагогічної спадщини Д.Локка в сучасних умовах. Це систематична, цілеспрямована і науково обґрунтована робота щодо вивчення педагогічних праць ученого, його ідей щодо формування творчої, працелюбної, відповідальної особистості, справжнього громадянина демократичного ліберального суспільства та цивілізованого господаря, готового до життєдіяльності в умовах ринкових

відносин, їх переосмислення і адаптація до сучасних вимог; видання творів Д.Локка українською мовою; поширення знань про його педагогічні погляди серед педагогів-практиків і батьків; пропаганда педагогічної спадщини Д.Локка на сторінках педагогічної преси.

Відтак, результати дослідження не вичерпують усіх можливостей означеного напрямку роботи. Перспективу подальшої розробки вбачаємо в більш ґрунтовному вивченні проблем морального виховання в педагогічній спадщині Д.Локка в цілому та ідей вченого щодо формування дисциплінованої поведінки підростаючого покоління зокрема, та їх оцінки з позицій сучасної науки.

Основні ідеї та положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Скринська О.Л. Проблеми моральності в “Дослідженні про людський розум” Дж.Локка // Наука і освіта. – Одеса, 1999. - №1-2. – С.22-25.
2. Скринська О.Л. Проблеми сімейного виховання в педагогічній спадщині Джона Локка // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, випуск 3. Збірник наукових праць. – Одеса, 1999. – С.106-109.
3. Скринська О.Л. Розумове виховання в педагогічній спадщині Джона Локка // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, випуск 5. Збірник наукових праць. – Одеса, 1999. – С.182-188.
4. Скринська О.Л. Теоретичні погляди Джона Локка на виховання особистості // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, випуск 8-9. Збірник наукових праць. – Одеса, 1999. – С.75-78.
5. Скринська О.Л. Дисципліна – центральна проблема педагогіки // Нова педагогічна думка. – Рівне, 1999. - №2. – С.111-113.
6. Скринська О.Л. Джон Локк про вимоги до вихователя у роботі з дітьми // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, випуск 9-10. Збірник наукових праць. – Одеса, 2000. – С.70-75.
7. Скринська О.Л. Джон Локк – батько європейського вільнодумства // Нова педагогічна думка. – Рівне, 2000. - №1. – С.86-89.
8. Скринська О.Л. Моральне виховання у педагогічній спадщині Джона Локка // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету, випуск 12. – Рівне, 2000. – Ч.І: Історичні аспекти розвитку освіти і педагогічної думки в Україні. Зарубіжний досвід. – С.86-90.
9. Скринська О.Л. Проблема методів морального виховання в педагогічній спадщині Джона Локка // Наука і освіта. – Одеса, 2001. - №1. – С.27-31.
10. Скринська О.Л. Педагог – творець особистості дитини // К.Д.Ушинський – великий український педагог. - Рівне, РЕГІ, видавничий центр “Тетіс”, 1998. – С.102-103.
11. Скринська О.Л. Джон Локк про сімейне виховання // Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і вдосконалення. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Рівне, 1999. – Ч.ІІІ. – С.221-224.
12. Skrynska O. Disciplining Education in the Pedagogical Heritage of John Locke // A Magyar Tudományok Akadémia. Scabolocs – Szatmár - Bereg Megyei Tudományok Testlete. – Nynregyháza, 1999. - P.103. (Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка. – Міжнародна конференція. – Нієрґаза, 1999. – С.103.)

АНОТАЦІЇ

Скринська О.Л. Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Дисертація присвячена аналізу педагогічних поглядів англійського філософа та просвітителя XVII століття Джона Локка. На основі дослідження теоретичної спадщини Джона Локка визначено чинники, що вплинули на становлення і розвиток його педагогічної теорії, сформульовано авторські принципи виховання Джона Локка та його виховний ідеал. В дисертації проаналізовано три складові дисциплінуючого виховання – фізичне, моральне і розумове виховання, які розглядаються як дисципліна тіла, дисципліна характеру та інтелектуальна дисципліна.

У дисертації здійснено порівняльний аналіз поглядів англійського педагога та сучасних дослідників щодо проблеми виховання свідомої дисципліни, визначено основні положення педагогічної теорії Джона Локка, що мали значний вплив на подальший розвиток як англійської системи виховання зокрема, так і європейської педагогічної науки в цілому, окреслено перспективні шляхи актуалізації педагогічної спадщини Джона Локка.

Ключові слова: Джон Локк, теорія дисциплінуючого виховання, дисципліна, свідомо дисципліна, вправляння, звички та навички.

Скринская О.Л. Дисциплинирующее воспитание в педагогическом наследии Джона Локка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики.

Диссертация посвящена анализу педагогических взглядов английского философа и просветителя XVII века Джона Локка. На основе исследования теоретического наследия Джона Локка определены факторы, которые повлияли на становление и развитие его педагогической теории, сформулированы авторские принципы воспитания Джона Локка и его воспитательный идеал. В диссертации анализируются три составные дисциплинирующего воспитания – физическое, моральное и умственное воспитание, которые рассматриваются как дисциплина тела, дисциплина характера и интеллектуальная дисциплина.

Автором проведен сравнительный анализ взглядов английского педагога и современных исследователей относительно проблемы воспитания сознательной дисциплины, определены основные положения педагогической теории Джона Локка, повлиявшие на последующее развитие как английской системы воспитания, так и европейской педагогической науки в целом, очерчены перспективные пути актуализации педагогического наследия Джона Локка.

Ключевые слова: Джон Локк, теория дисциплинирующего воспитания, дисциплина, сознательная дисциплина, упражнения, привычки и навыки.

Skrynska O.L. Disciplining education in the pedagogical heritage of John Locke. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by specialty 13.00.01 – history and theory of education.

The thesis is devoted to the analysis of the pedagogical ideas of the English philosopher and enlightener of the 17th century John Locke.

In the first part of the dissertation peculiarities of John Locke's pedagogical ideas' development are exposed, his educational ideal and principles of breeding are formulated. On the basis of study of John Locke's theoretical heritage factors, which influenced developing his educational theory are defined, namely: methods of rearing, used in his own family; experience gained by the scientist while working as a tutor, a praelector in Greek, rhetoric, and a censor of moral philosophy in Oxford; his philosophical ideas; political and moral philosophy, and also his philosophy of religion. One of the main aspects of his empiricist-sensuous view is the concept of people being born as "tabula rasa": a blank sheet, which is gradually filled in by experience. That is why John Locke considers education a very important activity that deserves careful consideration: education means helping to fill the blank with morals and knowledge. What arises here is basically the new Enlightenment idea of the pupil as a moldable entity, as a person who can be improved by a good education but also corrupted by a bad one.

John Locke wants education to create the archetype of a gentleman: a rationally thinking, morally dependable, socially capable person given to both adequate reflection and adequate action. To achieve this ideal, he suggests that the disciplining education should be used. Requirements to the contents, organization and methods of educational disciplining process are defined by John Locke's principles of breeding: purposefulness, interaction between education and life, unity of consciousness and behavior, individual approach, complex approach to education, education in labor, respect to child's personality combined with reasonable demands, combination of strict and loving, friendly attitude towards a child. In the second part of the thesis the English educational practice of the 17th century is analyzed, factors, which stimulated appearing the notion of education as discipline are defined, the three parts of education (moral, physical and education of mind) are analyzed, methods of moral education, suggested by John Locke are classified, his principles and methods of teaching are formulated, with special attention paid to the scientist's ideas concerning adults' educational influence on developing children's disciplined behavior. Having analyzed the pedagogical works of John Locke ("Some Thoughts concerning Education" is the most important and influential of them), we have come to the conclusion that the main idea of his educational theory is that the education itself is the process of disciplining (training). Accordingly, moral, physical education and education of the mind include discipline.

Physical education is the discipline of a body. John Locke is convinced that children's bodies are to be gradually hardened to withstand external changes. In his works the scientist emphasizes the importance of sober, natural, healthy physical development, points at the necessity of rigorous regime in a child's life, which furthers the development of his strength, perseverance, courage, and persistence.

John Locke considers character to be more important than learning, and as far as knowledge is concerned, he stresses that it should be selected not just because of some educational tradition, but rather for reasons of usability and practicality. Consequently, the most important part is moral education, which is the discipline of a character. The goal of moral education is Virtue, Wisdom, and Good Breeding, which are the marks of sound mind. First comes the good life, based, as John Locke thinks, on knowledge of God. Then comes wisdom, not crafty cunning, but sagacity and prudence in the conduct of one's affairs.

Thirdly, good breeding, which John Locke neatly defines as not thinking meanly of ourselves nor of others. In his pedagogical works the philosopher also formulates the task of developing child's mental abilities and will power, and inner want to act and behave in accordance to the universal moral principles. In order to achieve these goals John Locke suggests that such methods of moral education as conversation, example, exercise, pedagogical request, assignment, creating educational situations, encouragement, punishment, teacher's observation should be used.

As for the learning, the elements of both real and formal education of mind can be found in the pedagogical heritage of John Locke. And formal education can be considered the intellectual discipline. The fact that upper-class boys used to be educated individually, by governors, allows the scientist to promote natural teaching methods as the most effective approach: that is, teaching that is more concrete than abstract, and that takes into account and makes use of individual pupil's temperament, interests, capabilities and environment. He points out explicitly that no two children are the same, or that compelling children to learn might turn out to be ineffective. But especially in moral respects John Locke draws a firm line: a child should in no way be spoilt. A pupil should learn his proper place in the social order: if possible without harsh punishments, but if necessary the hard way.

John Locke approves of private family education. In his pedagogical theory parents and a tutor are the only sound basis of education. Their task is to be permanent witnesses and guides of children's actions, to help develop their disciplined behavior. Considering a governor to be an important link in forming a child's personality, the scientist stresses the importance of the serious approach to the problem of his choosing. John Locke is convinced that a tutor is to embody social experience, and by precept, even more by example, he will teach the child to control and discipline himself.

In the third part of the dissertation the comparative analysis of John Locke's, the prominent pedagogues' (A.Makarenko and V.Suhomlyns'kyy), and also modern researchers' thoughts concerning development of conscious discipline are made, the key ideas of John Locke's pedagogical theory, which influenced the further developing both the English system of education and the European pedagogy are defined, prospects of creative use of John Locke's pedagogical heritage are described, which are the following: analysis of the pedagogical works of John Locke, their evaluation and adopting to meet modern requirements, publishing his theoretical heritage in Ukrainian language, promoting his pedagogical ideas among teachers and parents, propaganda of his works in the pedagogical press.

Key words: John Locke, theory of disciplining education, discipline, conscious discipline, training, habits and skills.